

2. Henriksen R., Vinci A. Combat motivation in non-state armed groups. *Terrorism and Political Violence*, 20(1), 2007. P. 87-109.
3. Williamson H. Towards an understanding of combatants' motivations: The implications of the links between gender bias and political violence : Arizona State University, 2019. 258 p.
4. Ugarriza J., Craig M. The relevance of ideology to contemporary armed conflicts: A quantitative analysis of former combatants in Colombia : *Journal of Conflict Resolution*, 57(3), 2013. P. 445-477.
5. Subedi D. Why people choose to become a combatant? In *Combatants to civilians: Rehabilitation and reintegration of Maoist fighters in Nepal's peace process*, 2018. P. 43-70.
6. De Posada C. Motives for the enlistment and demobilization of illegal armed combatants in Colombia. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 15(3), 2009. P. 263-280.
7. Barrett R. Interviews with killers: Six types of combatants and their motivations for joining deadly groups. *Studies in Conflict & Terrorism*, 34(10), 2011. P. 749-764.

Дзира І. Я.,

УДК 811.161.2'37 "1843"

канд. філол. наук, д-р іст. наук, професор,
професор кафедри філології та перекладу,
Київський національний університет
технологій та дизайну, м. Київ

"СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ" ПАВЛА БІЛЕЦЬКОГО-НОСЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Як відомо, здійснювана Російською імперією після ліквідації Української гетьманської держави послідовна асиміляційна політика призвела до витіснення староукраїнської книжної мови з усіх сфер суспільного життя. А це, у свою чергу, спричинило стильову обмеженість нової української літературної мови початкового періоду. Через нерівноправне становище в Російській імперії української науки, освіти та мови тривалий час гальмувалося й становлення української термінології, зокрема юридичної. "Остання, – як наголошує І. Усенко, – є не просто формальним атрибутом державності, але й орієнтиром для розв'язання інших термінологічних проблем, важливим чинником розвитку всієї ділової лексики" [3, с. 242]. Незважаючи на несприятливі обставини,

спорадична робота в галузі української правничої термінології, зокрема й збирання необхідного матеріалу, проводилася з середини XIX ст. Так, в укладеному в 1838–1843 рр. П. Білецьким-Носенком "Словаре малороссийского или юго-восточнорусского языка..." відображено значний масив української правничої термінологічної лексики, передусім успадкованої від попередніх епох.

Метою запропонованого дослідження є характеристика правничої термінології, зафіксованої у словнику П. Білецького-Носенка, що дасть змогу пролити світло на окремі питання генези української юридичної мови як щодо структурно-семантичної організації, так і лінгвокультурної специфіки.

Джерелами правничої термінології для П. Білецького-Носенка слугували зводи законів Великого князівства Литовського, ділова документація Гетьманщини, а також юридична лексика, почерпнута безпосередньо з уст народу.

У словнику найповніше представлена термінологія цивільного права, що охоплює насамперед майнову лексику (*вира, вывинити, власность, глоба, датокъ, дидизна, подушне, тяглость* тощо), термінологію процесуальних заходів (*варовати, дило, досвядченье, допевненье, зкладати, позиватися, процессъ і под.*), а також найменування різноманітних документів (*декретъ, листъ, реестръ, суплика, тестаментъ* тощо). Порівняно рідко засвідчені позначення учасників процесу (*кривдячій, укривжоный, прохачъ, свідокъ*) дозволяють стверджувати, що на середину XIX ст. відповідна номенклатура була розроблена недостатньо. Крім спеціальних понять правової сфери, у словнику також широко відображена притаманна юридичним текстам суспільно-політична лексика, зокрема найменування органів, установ і урядів Української гетьманської держави: *бурмистръ, индутный, коморникъ, митниця, пидкоморый, подписокъ* та ін. Серед використаної П. Білецьким-Носенком лексики цивільного права помітне місце посідають абстрактні іменники з суфіксом **-ость**: *дбалость, доскональность, зверхность, маетность, належитость, повинность* тощо.

Другу за чисельністю групу складають кримінально-процесуальні терміни. Здебільшого це найменування злочинів (*гвалтованье, здирство, злодійство, мордерство, мошенство, обцованье, пидпаль, розбій* тощо), правопорушників (*заводця, злодій, зябрь, згубецъ, привидецъ, проступецъ, розбійникъ, утикачъ* тощо), потерпілих (*залигъ, ошуканный, рабованный, скривженный*), видів (*банизировать, батожити, вижа, гарло, головщина, карати горломъ, пляга, хліора* тощо) і об'єктів покарань (*баниційный, виволанецъ, вязень, кайданный, катиржный* тощо), а також процесуальні терміни (*запинанье, зкладати, зправа, инстигаторъ, контроверсія, освядченье, позиватися, препрошенье* та ін.). Терміногрупи, що дають уявлення про виконавців покарання (*катъ, справецъ*) та форми звільнення від юридичної відповідальності (*миловати*), представлені в пам'ятці одиничними прикладами. Для творення назв суб'єктів кримінального процесу активно залучалися субстантивовані прикметники й дієприкметники, що

під час виокремлення зі складу зворотів конкретизували та звужували своє лексичне значення. Пор.: *баницинный, выволанный, рабованный, скривженный* й под.

Для масиву юридичної термінології словника П. Білецького-Носенка була притаманною яскраво виражена поліномія. Причиною такого надмірного наповнення лексичними засобами галузевої термінології послужила недостатня урегульованість правових понять на тогочасному етапі розвитку юридичної думки. Основним проявом поліномії виступає синонімія. Важливим лінгвістичним фактором, що спричинив синонімію юридичних термінів у праці П. Білецького-Носенка, була взаємодія різних за походженням лексем, передусім українізмів і полонізмів. Пор.: *голдovanje – панщина – сербщина, досвядчати – допевняти, жалобница – доношение – суплика, ченшь – роковщина* тощо. Поряд із нею часто фіксується дериваційна варіативність, що полягає у використанні різних афіксів при однакових твірних основах, а також морфологічного, семантичного й лексико-синтаксичного типів словотворення. Пор.: *заводця – завидчикъ – заводень, привидецъ – привидця, радецъ – раецъ – райця, розбійця – розбійникъ, втикачь – побигачь, злодійство – крадижъ, рабунокъ – плюндрование, гарло – карати горломъ* тощо. Наведені приклади дозволяють стверджувати, що поступова українізація широко розповсюджених в українській актовій мові XVI–XVII ст. полонізмів продовжувалася ще в першій половині XIX ст. Першим її етапом стала заміна польського суфікса **-ця** українським відповідником **-ець**, а наступним як першого, так і другого формантом **-ник** [4, с. 108]. Поряд із дублетами (*варовати – ветовати, выволанецъ – выгнанецъ, компуть – реестръ* і под.) нерідко подибуємо синонімічні ряди з багатозначними та стилістично забарвленими лексемами, що потрапили до мови права з живого буденного спілкування (*розбійця – розбійникъ – розбишака – гайдамака, воръ – злодій – проступецъ – лиходій* тощо). Присутність термінологізованих одиниць, які не відповідали вимогам змістової однозначності й функціональної сталості, відображала стихійний характер термінотворення. Наявність у термінологічній системі дублетів також потрактовується науковцями як ознака її невпорядкованості [1, с. 261]. Поліномія так само виявляється в нечіткій диференційованості термінологічних значень. Пор. види злочинів: *злодійство, злуданье, крадижъ, плюндрование, рабунокъ*.

Як зазначає П. Білецький-Носенко, "Я не вносив до свого словника тих слів, що належать без усякої відмінності мові великоросійській та малоросійській, а лише ті, які або цілком відмінні або відрізняються вимовою, а отже й правописом" [2, с. 18]. Через диференційну природу лексикографічної праці до її реєстру введені ті юридичні терміни, що лексично, фонетично та словотвірною відмінні в обох мовах. Натомість активне використання упорядником пам'яток діловодства Гетьманщини спричинило потрапляння на сторінки словника багатьох запозичень з польської мови, а також з латині. Так, В. Вітковський зараховує до полонізмів абстрактні іменники з суфіксами **-ость**, **-ство** та **-нье** [4, с. 109], серед яких помітне місце займають юридичні терміни.

Загалом завдяки копіткій п'ятирічній роботі П. Білецькому-Носенкові вдалося зібрати репрезентативний термінологічний матеріал, що відображає взаємодію професійної й буденної правосвідомості. Однак, через значні книжні й іншомовні впливи суттєва частина вміщеного до словника масиву юридичної лексики в майбутньому виявилася історично не перспективною.

Список використаних джерел

1. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: посібник. Київ: Парламентське видавництво, 2003. 500 с.
2. Німчук В. В. Перший великий словник української мови Павла Білецького-Носенка // Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / відп. ред. К. К. Цілуйко. Київ: Наукова думка, 1966. С. 5–37.
3. Усенко І. Українська юридична термінологія *Мала енциклопедія етнодержавознавства* / відп. ред. Ю. І. Римаренко. Київ: Генеза, Довіра, 1996. С. 242–244.
4. Witkowski W. Słownik Pawła Biłeckiego-Nosenki. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace językoznawcze*. 1971. T. CCLXIX. Z. 35. S. 99–113.

Жилінська О. І.,

УДК 331.5

д-р екон. наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Дроб Н. Р.,

здобувач першого
(бакалаврського) рівня освіти,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЯК УПРАВЛІНСЬКА ПРОБЛЕМА

Професійне вигорання стає все більш поширеним явищем, що негативно впливає як на ментальне здоров'я працівників, так і на ефективність організацій. Особливий інтерес це питання викликає у зв'язку зі змінами, які відбулися через пандемію COVID-19, зокрема масовий перехід на дистанційну роботу, а надалі повномасштабне вторгнення держави-агресорки із цілодобовою напругою всього населення України під час повітряних тривог, блекаутів, психологічного